

לזכר נעדרים

חמדה אסיא

במותה ניתק צורך חייה מלב החינוך העברי וזתה לה טעם חייה וגשמת אפה — לא דברו מליצה או הפרזה של הספר הם אלה. מי שהכיר את חמדה אסיא כראוי הוא יודע רחוב ראייתה את גור החינוך, עומק שורשיה החינוכיים בשדרותיו, כושר האחריות האישית לדרך וחרושות מעצמה עוד יותר מאשר לאחרים לקידומו. חכרתיה לראשונה כשהיא בת 18, עולה חדשה מבולגריה, אשר באה לבתלי בית-המדרש למורות בנחוצק בשנת 1925, לאחר שסיימה לימודיה בבית-ספר התיכון בסופיה, בארץ כונם שנות יידידות רציניות בעלת-ערך רצופה פגישות של גילוי-לב ניתן לי לא פעם להציץ לעולמה של האשה העצמאית והסוערת המבקשת בכנות דרכה בחיי דורנו אבל תמיד גרמה היה לי כי הפינה האישית בנפשה לחסרותיה, השואים המשברים, רק רקע הם לעיקר והוא מעשה החינוך היוצר לשטחיו וענפיו שבלע כל ישותה — מלבד אהבת אם קודש הקדשים בכל התנאים, היה חקונה בחייה בחיפה כגרי

פקה מחוז הצפון בייסודו וגידור לו עם ההתיישבות החדשה בו, כשלאחר יום קשה וארוך בעבור דתה האחרית היתה גוסעת שרב ערב לתלאכים להיות ליד מטת האם בחוליה בחוג המשפחה שאהבה כל כך, האחות והאחים.

בשבע שנות יצירה אלה ליוותיה לא פעם בסיורה המתמידים בשטח פעולתה וראייתה כיצור בסדנתו — מארגנת ומדריכה, בלתי מתפשרת ותובעת וניצחת, ומי שראה אותה משוחחת עם מורה טירונה בישוב מבודד בצריף בית-הספר הדל בשנים ההן חש את כל החמימות השורפת מאישיותה המגובשת ותחריטונה.

מאיקוח על מחוז הצפון יצאה לשנת השתלמות גוססת גאוצות הברית, כל ימיה למדה בארץ ובעולם, האוניברסיטה בירושלים ולונדון ולינסציג ושיקגו ועוד. השכלתה הפרוגמית הרחבה לא היתה תורה לשמה, היא היתה לה מקור ומעיין בכל שלבי עבודתה — כמורה לדוגמה בבית המדרש למורות ע"ש לוינסקי ולקופה מסויימת סגנית לנחום גביראלו ז"ל בהנהלתו, כנושאת בעול מחלקת הנער שעל יד עריית תל-אביב בחיפוש יסודי אחר דרכי הטופול בו בצופיות אשר לה תרומה רבות, ובענפים החדשים של יום לימודי ארץ ובעיות טעוניתסופה שבהן השתקפה עצמה בשנים האחרונות.

שני ספרי הלימוד שהוציאה לגיל הרך חלק הם ממה שהיה בי חכמותיה, ועד הרגע האחרון, על שטח חוליה, היתה שקועה בחומר שנערך במרוצת עבודה לוחשת במשך עשרות שנים.

אין לעקוד את חמדה אסיא אפילו בשורות ספורות אלו בלי להביע את המאבק הבלתי-פוסק שבו חיתה כאשה בעלת חפקיד אחראי בין גברים, כל ימיה בחינוך כבשורות ההגנה, שבה הגיעה למעמד מספקת, ליוותה איתה תרגשת קיפוח האשה בחביתתנו שבה לחמה, לא פעם גם מהר שיבוש יחסים ומרידות. בפגישתנו האחרונה לפני חר"שים מספר היה אתה פריעטה על ראשית תרגומה של האשה בהגנה מנסיונות האיש, לאחר הקריאה במיסך הקצר התמציתי כתבתי לה, כי זוהי מסגרת שעוד יש למלא אותה פרטים, וכך נשארה מיוחמת גם תעודה זי, כענף שנדע מעץ שנעקס בטרם זמן.

עד הסוף לא שינתה תסרוקת ועוריה, הצמה השחורה העבותה והשכיל באמצע, כשראשית השייבה כבר ניכרת בו, מיוג זה של עקביות לאורך כל חייה ומרידות כלפי חשיגרת והתחמקות מסחרונות, הוא שעשה אותה מיר חדת, מעוררת חשומת לב וענין, חממה יקרה, נפש סוערה, מחפשת שלימות שאיננה, כל חייה כאש בוערה, שפתאום ככתה, אבל נעים כה רבים ממנה בלבבות תלמידך וחברך ואהביך.

דוד יורעאלי

ממייסדי המושבה כנרת, עלה לארץ לפני ששים שנות ואחרי מחלמת השחרור, בהיותו בן 65, התחיל לחבר לחנים בעיקר לי סטוקים משיח השירים, חכרתיו לפני ארבעים שנה כמחשבה כנרת, רבת הסבל והצרות, היה איכר

הרוץ חי בתנאים קשים ומבלתי ימיו בשדה, כעבור שנים נודע לי להפתעתי שהוא הצנוע והשתקן ראש האדמה, נעשה לעת זיקנה מחבר ניגונים ואפילו הרדיו פירסם אותם, כשנפגשו הכעתי לפניו את המיחתי מכך והוא ענה לי בפשטות בון הלשון: "עליתי לי ארץ לפני למעלה מחמשים שנה ועברו עלי שנות סבל, ייאוש ובידיות כמו כל בני העליה הישנה, והנה זכיתי להגשמת שיא שאיפותי: הוקמה המדינה היתר דית, חברי לעליה נעשו ברוכם בעלי עמדות ויודע-בישור, אחי געשה ראש הממשלה, השני נשיא המדינה ואני יורעאלי, האיכר שהיה משוט והעני בביוטי ובדיבור ודק דבי והתרחב מרוב שמחה והתפצמות, חיפשוני לי דרך להביע רגשותי והתחלתי לזמזם — והי זמזום הצטרף לשירה ממעטים, וכן, לאט לאט, בצעדים לא בטוחים ובללי לרעת תנאים, נעשיתי כביכול לקומפוזיטור, דברית אלה לא יישכחו מלבי.

לפני זמזומה, ושהוא כבר על ערש-דויו, חולה קשה וחלוש מאד ואוכל לא בא אל פיה ביקרתי וביקשתי לשיר את ניגוני הנפלא אותו רגע ובקול צלול וברגש רב הנעים שירה נשגבה, אז ראיתי בצורה מוחשית כיצד מתגבר הרוח על החומר ונתגלה לי הבלתי מוכן לרבים, ממה גיוון נוסף החלוש ובמה התזיק מעמד, גלי יקר ועי תיק זה נשבר עתה לרסיסים, גרם הכנור שעל שפת הכנרת בלי להחלות עוד ארוכה, היתה המשיך לשירת-חייו? התנו לנו הצעירים זקנים כיורעאלי?

מרדכי מזמר

משה כהן

יפה אמר עליו בן-עירו עוה"ד מ. כרילה, בהספד שנשא על קברו: "בנו היה מן הל"ה והוא עצמו מן הל"ה, נולד בעיר וולוסקוויס, אוקראינה, לאביו אברהם, סופר סתים ועובר לפני חתיבה, שהעניק לבניו חינוך דתי מסורתי. אולם הבן הצעיר, משה, הציץ ונפגע, עווננו יושב על הגמרא עם אביו בבית-המדרש וכבר נמי שר לבו אל בית-הספר העברי שבו מלמדים גם לימודי חול, דוקא בעברית, שהיא לשון הרי בור בין הילדים, בהסתר הוא מבקר בשעורי בית-הספר ויונק השפה ממורים, ציונים נלהבים, מי חלוצי המורים, עברית בעברית, המרכיב לספר על הציונות והקונגרסים ועל ארץ-ישראל.

גסתיימה מלחמת-העולם הראשונה ותלמידו בית-הספר נתבגר והתחילו להפיץ את השפה העברית בין הנוער, רבים הילדים בי עיר שנשארו יתומים, ללא חיי נזך, ופרחי הציונים מכנסים אותם לחדר היחיד שנשאר לפליטה מבית-הספר שנפגע בהפצצות ומלמדים אותם תורה וספר — כמר בן בהתנחלות, אבל הכסף להוציא אות בקיו, מאור, ספרים ומחברות — מניין ימצא? ביקשו ומצאו עצה: הצגות! תושבי עיר הגבול (רוסיה-אוסטריה), שסבלו קשות מן המלחמה ושהגיעה שעהם להתאושש קמעת, להוסיף לקצת בידור וכל וסף והצגה מה קבלים בהתלהבות, משה הוא הרוח החיה בהצגות-חובבים אלו, ולא רק כשחקן, אלא גם כתפאורן וכמאפר, כאן נחשפו סגולותיו כי אמן וכבעל-המצאות, כאן בד ר אריגים וצבע, השכיל להתקין מן קרע-גיור תפאורה שהרחיבה כל עין, נתגלה שהצעיר ניחן בכשרון לציור, לפיסול ולכל מלאכה מה שבת, וכשעלה לארץ ב'1921 לא חר תלאות-דרכים, שם פעמי לי "בצלאל", מנחל ביה"ס ב' ש' ז"ל עודד, תמך בו וניהלו בעצרת תיו.

מטבעו איש ריעים, שמח בחלקו ומאשר במשפתחו וקטגנה, רע"יתו ובנו יחידו, אלכסנדר, מטובי התלמידים באוניברסיטה שמריו חוו לו עתידות, אולם יום אחד חשך עליו עולמו, בנו היחיד היה בן הל"ה, מטובי בנינו, שנחלצו לעזרת גוש עציון ונפלו כולם הוך מאבק נואש עם מאות מרצחים, זמן קצר אחר-כך מתה גם אשתו, האב השכול נותר בודד ולא מצא נוחמים, מזמן לזמן ניסה להתאושש ובאחרונה עשה את כפר האמנים, "עין-הוד" כביתו וזכה בו לכבוד ילחיבה בשל ענוותנותו וסגולותיו האישיות, אך חבלי השכול והבדידות גברו עליו ויד הכרעלותו במיטב שנותיו, כל יודי עין אבלים על מות הריע, אשר כה חסר לו גורלה.

עקיבא כוכבי

עלה לארץ לפני 32 שנים בעורו עלם רך ויטהר-תואר, גמר בית-ספר תרבות בפולין והשפה העברית היתה שגורה בפיו, הודות לכך נתקבל לבית-הספר החקלאי בן שמן, לאחר שסיים שש שנות לימוד והיה חבר הבהרות הסוציאליסטית שאף ללכת לקיבוץ, אך הצורך להעלות את אמו לארץ

כמעט ממנו הגשמת שאיפתו זו ופנה לעבודה חקלאית בפתח-תקעה, עבד בכל עבודת קשה בפרדסים ביום, ובערבים — תדריך נגוער העובר, סביבו התלכד מיטב הנוער ובבוא אמו ואחותו לארץ עברה והמשפחה לכושב עין-עירון והיה כדברי אחת מחניכותיו, "קרן אור" לנוער ב"מקום שהלך בדרכו, שירת חמש שנים במלחמת העולם ולאחר שהורו כנה את משפחתו, ושוב באה מלחמת השחרור, והוא עזב את קינו ויצא לחזיתות לטרון ולשחרור הגליל המערבי, בתום המלחמה נכנס כחבר ב"אגוד", נדמה היה כי הנה הגיעה העת לספח את חניית-חינו ולפתע תקפתו מחלה והכריעה אותו תוך זמן קצר, צנוע ועניו ורבים היו אוהדיו ומעריכיו, הם גם יזמו מפעל להגשמת זכרו — קרן סטפנדיות לחינוך מקצועי על-יסודי בקרית ביאליק, השאיר אשת ושני בנים, ערה

משה ארטג

יליד לבוב, ספג בבית אביו, ש"היה ידוע במעשי חסד וצדקה, מיטב ערכי היהדות המסורתית, עם זאת ספג גם מערכי התרבות בת זמננו וחיבה יתירה היתה לו לתרבותו הלאומית ולנכסי הרוח שלנו, את מקומו מצא בתנועת ארץ-ישראל העובדת והחלוץ" עוד בימי נעוריו המוקדמים ופעל במסירות ובלהט בשתיקה, ב'1934 עלה לארץ כחלוץ, בניגוד לרצון הוריו האמידים, שהיה להם פאר המשפחה, מצא מקומו בהיחל

זות "משק-האוצר" והגן עליו עם אחרים כאשר המשק היה מוקף כוחות עוינים ומתנכלים, לאחר נפילת הגקודה עבד כפועל חקלאי ועבר תרגום לגולים שהתישו כיר חתיו, החלישו את לבו וקירבו את קיצו והוא בראשית שנות החמשים לחייו, היה עתיר מעשים ובעל זכויות

רבות בבניין הארץ ופיתוחה, אלה היו פרי אסיו, חינוכו ותכונת נפשו, יודעיו, מכריו ואלה שבאו עמו במגע, הכירו את רוחו נפשו ויר שר לבו, ודיה היתה שיתח-חולין קלה כדי לקרוב את גון שיחו אליה, לאהבו ולקבולו, צנוע ותמים דרך, בעל עין פקוחה ורעה יציבה, ער למתרחש וזרזן לפעולות ולהירשט עורה לנחלת יידינו הרבים, אשר רכש לו נמועשי יום יום, מזכירים תמיד את טוב לבו ואצילות רוחו, תמיד את שופת, למופת, אב דואג, סב אותה ומשענת נאמנה לכל קרוביו ומקוריה, א, גראונברג